

Az állomásépület falába egy emléktábla került az évszám és a hivatalos közegek nevével. Ezután egyre több gazda- és gyermekkirándulás, valamint gazdag áruszállítás tette élénkebbé a forgalmat. A Szigetközi Leecsó Szövetkezet 1935-ben történt megalakulása még jobban hozzájárult a minőségi mezőgazdasági tömegáru termeléséhez és nemcsak a hazai, de a nemzetközi piacok jobb ellátásához is.

A MEFTER (hajóstársaság) személyforgalmi osztályvezetőjének nyilatkozata szerint Budapest és Bécs között a Dunaremete–Magyaróvár hajóállomás személyforgalmát csak Gönyű kikötője múlta felül. A hajóállomást 1944-ben mégis megszüntették. A II. világháború után csak vízügyi és mezőgazdasági szállításhoz használták. A kikötő területét az 1990-es években emlékparkká alakította át a Dunaremetei Önkormányzat és a Faluvédő Egyesület.

Az emléktábla a hajóállomás létesítését elősegítők neveivel

Karácsony István

Takács József síremléke és a mindszentpusztai Bay-sírok

„1821. május ötödikén fényes halotti menet vonult a kies vidéken fekvő mindszenti pusztára felé, hogy a lombos fák alatt álló, ősi családi sírboltba helyezze a magyar irodalom egyik szerény, de lelkes és áldozni tudó munkását, Györmegye főjegyzőjét, a veszprémi káptalan volt jószágigazgatóját és ügyészét. A virágokkal borított koporsónál hazánk legjelesebb írói sirtak baráti könyeket, s midőn a halotti ének utolsó szava is elhangzott, Kisfaludy Sándor, Pázmándi Horváth Endre, Pápay Sámuel és Fejér György ott a szent helyen határozta el, hogy a meghalt írónak érdemeihez méltó emléket állítanak. Azóta az éveknek hosszú sora mult el, de az egykor ünnepelt író, a hön szerető barát és az annyit áldozott mecénás emléke hiába várta megörökítését a megbízott Fejér Györgytől.”

A fenti sorok a jeles könyvkiadó, mecénás, író és költő, Takács József (1767–1821) végső búcsúztatását elevenítették fel, hetven év távlatából. A temetési szertartást végző, akkor éppen a győri tankerület élén álló, ám három évvel később Pestre távozó Fejér György a tervezett munkával soha nem készült el, így Takács emlékének méltó megörökítésére 1890-ig, a kiváló történész, a piarista Takács Sándor monografikus igényű kötetéig kellett várni. Ez a mű, bár szerzője szerényen nyilatkozott róla, ma is megkerülhetetlen Takács József életútjával és munkásságával kapcsolatban.

Mivel Takács Sándor a fent idézett részlettel kezdte könyvét, s mivel Nagy Iván is ugyanezt – *„eltemtetett Mindszenti pusztáján a családi sírboltban”* – említette széles körben

1 Takács Sándor: Péteri Takács József. Nyomatott a „Hunyadi Mátyás” Intézetben, Budapest, 1890. 3.

ismert művében, a temetési hely holléte később is ismert volt.² Az is egyértelműen megállapítható, hogy hol van az emlegetett családi sírbolt, hiszen Takács József, házassága révén, a bábai Bay családhoz tartozott, akiknek temetkezőhelye a Győr vármegyei Mindszentpusztán, a templom alatti kriptában volt. A vármegyébe a XVIII. század derekán került a részben borsodi, részben nógrádi eredetű család egyik ága, akiknek Győr környéki birtokai Mezőörsön, Mindszentpusztán, Tét–Pokvápusztán és Töltéstaván voltak.³

Az idők során azonban feledésbe merült, hogy hol van Takács síremléke, egyáltalán volt-e valaha maradandó anyagú sírjele. 2012 októberében így érthetően nagy visszhangot váltott ki, hogy a templomkertben, növényzet és vékony földréteg alól, előkerült az eredeti, egykorú sírkő, amelyet a felirat szerint Takács József özvegye, Bay Eszter emeltetett. Néhány hónappal később Bay Eszter síremlékére is rátalált Szabó Gyula mezőörsi plébános (Mindszentpuszta közigazgatásilag korábban Mezőörshöz, később Pérhez tartozott, viszont egyházszervezetileg mindmáig a mezőörsi plébánia filiája).

Öt további Bay-síremlék addig is ismert volt a templomkertben, ezek közül négy a templom keleti fala közelében állt, Bay Sándor és felesége sírköve pedig ledöntve hevert. A hét síremléket 2013-ban felújították, bár az előzetesen megfogalmazott tervekkel szemben nem szakszerű restaurálásra, csak tisztításra, és a letört, de meglévő darabok visszaállítására került sor. A sírkövek azóta a templomhoz csatlakozó, a kriptá bejáratához vezető épület-

A Bay család temetkezőhelye, a mindszentpusztai templom

² Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. XI. Ráth Mór, Pest, 1865. 19.

³ Tóth Vilmos: Téli életrajzok. Biográfiai és temetkezéstörténeti adatgyűjtemény. Tét Város Önkormányzata, Tét, 2011. 15.

rész falánál találhatóak, a szabadban, de csapadéktól védett helyen. A felújított síremlékeken, az elhelyezés sorrendjében, a következő családtagok neve olvasható (balról jobbra): Bay Antal, Bay Antalné Gaál Mária, Bay Ödön, Takács Józsefné Bay Eszter, Takács József, Bay Gáspárné Zámory Jozefa, valamint Bay Sándor és felesége. Ezt már csak azért is érdemes rögzíteni, mert a feliratok újrafestésére vagy aranyozására nem került sor, így továbbra is csak nehezen olvashatóak.

A minden bizonnyal legrégebbi sírkő Bay Sándor és felesége, pani Hamar Anna közös síremléke. Pontosán nem datálható, mert születési és halálozási évük bizonytalan, a család-történeti szakirodalomból csak annyi derül ki, hogy esküvőjükre 1765-ben került sor.⁴ Bay Sándor 1767-ben már Mindszentpusztán volt birtokos, és Győr vármegye 1790. évi nemesi összeírásában még szerepel.⁵ Kérdéses, hogy a síremlék a templom építése előtt, vagy már azt követően készült, illetve hogy őket, vagy pedig Takács Józsefet temették ide elsőként. A templomot ugyanis Bay Sándor fia, Gáspár építtette 1820–22-ben. Ennek előzménye, hogy Bay Gáspár 1818-ban feleségül vette patkóteszéri Zámory Jozefát, aki közeli rokona, unokahúga volt. A házassági engedélyt azzal a feltétellel kapták meg Rómából, hogy a Mindszenti hívek számára templomot építenek. Ez néhány éven belül meg is történt, a templomot 1822. november 3-án szentelte fel Horváth Pál pannonhalmi kormányzó apát.⁶ 1821-ben, Takács József temetésekor tehát már folyt a templom építése, és könnyen elképzelhető, hogy a kriptá készen is volt, a Takács Sándor által említett „*ösi családi sírbolt*”-ról azonban semmiképpen nem beszélhetünk.

Bay Sándor és Hamar Anna kései barokk síremléke műemléki szempontból egyértelműen a legjelentősebb a hét sírkő közül. A szép faragású sírkő közepén ovális mezőben olvasható a felirat, alatta domborművű koponya- és homokóra-ábrázolás, felette drapéria, a hasáb alakú síremlék alsó két sarkán voluták láthatóak: megannyi jellegzetes barokk funerális motívum.

Takács József sírköve egyszerűbb kivitelezésű, szív alakú középrésszel, ami a feliratnak ad helyet, fent aprólékosan kifaragott korpusszal, lent inkább csak jelzésszerű, bevésott koponya-ábrázolással. Felesége, Bay Eszter – Bay Sándor lánya, a templomot építtető Gáspár nővére – sírköve mind méret, mind forma tekintetében a párja. Ez utóbbi nem maradt fenn teljes egészében: a kereszt felső szárának a vége, a korpusz, és a sírkő alsó része is hiányzik, a felirat azonban hiánytalan. Bay Eszter 1847-ben halt meg, a barokkos síremlék ekkor már idejétmúltnak tűnhetett, és nyilván csak azért választották ezt a formát, hogy a kő férje síremlékére hasonlítson.

A legnagyobb méretű sírkő Bay Gáspárné Zámory Jozefa emléket őriz, aki 1849-ben halt meg. Klasszicizáló

Takács József felújított síremléke

4 Kempelen Béla: Magyar nemes családok. XI. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932. 248.

5 Borovszky Samu–Vende Aladár (szerk.): Győr vármegye. Magyarország vármegyéi és városai... Országos Monografia Társaság, Budapest, 1909. 429.

6 Gyurkovits Réka–Szabó Gyula (szerk.): Mezőörs, Mindszent és vidékének helytörténete. Magyar Műhely füzetek, 3. Magyar Műhely Alapítvány, Mezőörs, 2000. 219.

formája jelentős eltérést mutat a két évvel korábban elhunyt Bay Eszter sírkövétől. Feltehetően hasonló lehetett a templomot építtető Bay Gáspár síremléke is, amely azonban nem maradt fenn, vagy legalábbis eddig nem került elő. Bay Gáspárné sírkövéhez hasonlít, de kisebb méretű 1848-ban meghalt fia, Bay Antal síremléke. A bábai Bay család tagjai közül ő a legismertebb: az első népképviselési országgyűlésre Győr vármegye péri kerületében választották meg, ám még abban az évben, december 3-án, a kolerajárvány áldozataként elhunyt (helyére 1849-ben sziklóssi Szabó Kálmánt, a későbbi Győr vármegyei főispánt választották képviselővé).⁷

Az időrend szerint utolsó két síremlék egyszerű kősztlélé, jellegzetes motívumok nélkül. A szignó tanúsága szerint a Birkmayer-féle győri kőfaragóműhelyben készültek. Az egyik a férjét közel fél évszázaddal túlélő Bay Antalné alsószilvágyi Gaál Mária emléket őrzi, aki 1903-ban halt meg. A másik sírkő unokájának, az 1920-ban elhunyt Bay Ödönnek állít emléket. Őket többek között az is összekapcsolja, hogy Bay Antalné építtette a tét-pokvárpusztai Bay-kúriát, Bay Ödön pedig a ma is álló pokvárpusztai kastélyt.⁸

A Bay család síremlékei és Takács József sírköve eredetileg az épületen belül, a templom szentélyében voltak. A templomot 1913-ban, majd 1966-ban restaurálták, és talán ez utóbbi alkalommal kerültek a sírkövek a templomkertbe.⁹ Bay Gáspárné, Bay Antal, Bay Antalné és Bay Ödön síremléke 2000 körül közvetlenül a templom falánál állt, ép állapotban, míg Bay Sándor és felesége közös sírköve már ekkor is a földön feküdt.¹⁰ Néhány évvel később a négy álló síremléket kissé távolabb, egy csoportba rendezve helyezték el, időközben kettőről a kőkereszt is letört. Ezután került sor a síremlékek már említett helyreállítására.

Forrásértékük és kortörténeti jelentőségük miatt érdemes közölni a hét sírfeliratot, már csak azért is, mert a köveken olvasható életrajzi adatok nem egy esetben eltérnek a család- és a helytörténeti irodalomban olvasható adatoktól.

Bay Sándor és felesége: „T.N.N / BÁBAI BAY SÁNDOR UR / ÉS / HAMAR ANNA ASZSZONY / ÉDES SZÜLEIKNEK / ITT / NYUGOVÓ HAMVAIT IS / ÁLDGYÁK / A HÁLADÓ MAGZATOK”

Takács József: „Tekéntetes Téthi Takács Józsefnek / Tettes Ns Győr Vármegye Fő Notáriusának / Hamvainak Emlékezetére / Emelte Hitvese / Bay Eszter, / Megholt Május 4^{én} 1821 Eszt: Éltének 54^{ében}”¹¹

Takács Józsefné Bay Eszter: „Itt nyugszik / Téthi TAKÁCS JOSEFNÉ / Született / Bábai BAY ESZTER / Asszonyság. / Megholt 1847.^{ik} Febr: 20^{án} / Életének 66^{ik} évében. / Áldás Hamvaira.”

Bay Antal: „Alant e’ sirbolti csendes magányban / nyugszik Tek: bábai BAY ANTAL / a felejthetetlen kedves férj!!! / Meghalt 1848^{ik} eszt: Karácson hó 3^{án} / virágzo életkorának 28^{ik} évében. / Kora elhunytát kesergve gyászolja / ’s emlékét e’ sírkövel örökíti / hátrahagyott hitvese szül: GÁL IRMA. // Teljes sz: Háromság! irgalmazz neki! / Minden szentek könyörögjetez érette!!! / Nyugodjék békében! Amen.”

7 Pálmány Béla (szerk.): Az 1848–1849. évi első népképviselési országgyűlés történeti almanachja. Magyar Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2002. 89–90.

8 Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. Győr-Moson-Sopron megye kastélyai és kúriái. Fo-Rom Invest Kft., Budapest, 2007. 254–258.

9 Gyurkovits R.–Szabó Gy. 2000. 209, 220.

10 Gyurkovits R.–Szabó Gy. 2000. 277, 278.

11 A „Tettes” (tekintetes) szóban a kettős „t” felett és a „Ns” (nemes) szóban az „s” felett vízszintes vonal van, ami a rövidítést jelzi.

Bay Gáspárné Zámory Jozefa: „††† / Gyász Emléke / Tekintetes bábai BAY GÁSPÁRNÉ / Szül: ZÁMORY JOSEPHA Asszonyságnak / a' feddhetetlen erényű nőnek! / kinek hült hamvai e' bus sirlakban / várják a boldog feltámadást!! – / Elhunyt életék 54^{ik} évében / 1849^{ik} esztendei Augusztus 16^{án} // Adj Uram neki örök nyugalmat. / S az örök világosság fényeskedjék néki!!!”

Bay Antalné Gaál Mária: „BÁBAI / BAY ANTALNÉ / SZÜL. / ALSÓSZILVÁGYI / GÁÁL MÁRIA / SZÜL. 1823. DEC. 6. / MEGH. 1903. SZEPT. 15.”

Bay Ödön: „BÁBAI / BAY ÖDÖN / SZÜL. 1869. ÁPR. 26. / MEGH. 1920. SZEPT. 13.”

Visszatérve a mindszentpusztai templom legnevesebb halottjára, Takács Józsefre, a sír- emlék eligazítást adhat három kritikus életrajzi adat, mégpedig a családnév írásmódja, az előnév, valamint a halálozási dátum kérdésében. Lényeges tény, hogy Takács síremlékét, ahogyan a feliratba bele is foglalták, özvegye állíttatta, aki nyilván a felirat szövegezésében is részt vett, és akinek véleménye nem elhanyagolható az elhunyt férjre vonatkozó adatokat illetően.

Takács József a család Zala megyei ágából származott, Keszthelyen született, hosszú ideig a gróf Festetics család szolgálatában állt nevelőként. Nemességét 1807-ben Zala, majd 1809-ben Győr vármegyében is kihirdették. A régebbi, Vas vármegyei ággal való rokonságot a XIX. században fia már eredménytelenül próbálta igazolni.¹² Ennek ellenére a vasi eredetre utaló „*péteri*” előnevet – Péteri ma Táplánszentkereszt egyik településrésze – Takács 1808-ig használta, nyomtatásban megjelent könyvein is így szerepel a neve. Ezzel magyarázható a máig elterjedt „*Péteri Takács József*” névalak, ami a fentiek alapján elsősorban írói névként fogható fel, családnévként való használata – és így egyes újabb lexikonokban a „P” betűhöz való besorolás – azonban nem fogadható el.

1808-ban, téti birtokszerzésekor az uralkodó a „*téthi*” előnevet adományozta Takács Józsefnek, aki ekkor oklevéllel igazolta már meglévő nemességét, és az új előnevet nemességének épségben tartása mellett nyerte el.¹³ Nagy Iván „*péteri és téthi*” kettős előnévvel szerepelteti Takácsot, de ugyanakkor azt írja, hogy Takács az előbbi „*péteri*” előneve helyett vette fel a „*téthi*” predikátumot.¹⁴ Utóbbit igazolja mind saját, mind felesége sírfelirata, amelyeken a „*téthi*” előnév önállóan olvasható, a „*péteri*” pedig nem szerepel. Kempelen Béla elkülöníti egymástól a két előnevet.¹⁵ Danielik József is azt írja, hogy Takács előbb „*péteri*”, később „*téthi*” előnévvel szerepelt, de nem a kettővel egyszerre.¹⁶ Ugyanakkor kétségtelen, hogy a nemesi előnév egytagúról kéttagúra bővítése gyakoribb eset volt, mint a lecserélése.

Figyelemre méltó, hogy a családnév mindkét síremléken „*Takács*”, és nem „*Takáts*” formában olvasható. Bár a XIX. század elején a neveknek még nem volt következetesen alkalmazott, kizárólagos formája, ugyanakkor feltehető a korszak nyelvészeti vitáiban jelentős szerepet játszó irodalmárról, hogy tudatosan döntött saját nevének írásmódjáról. A képet árnyalja, hogy egyes korábbi munkáin neve „*Takáts*” formában jelent meg. Ugyanakkor érdemes kiemelni, hogy a két mindszentí sírkőhöz hasonlóan fia, Takács Sándor¹⁷ téti sír-

12 *Takáts* S. 1890. 6–7.

13 *Takáts* S. 1890. 141.

14 *Nagy I.* 1865. 18–19.

15 *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. X. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1931. 265.

16 *Danielik József*: Magyar írók. Életrajz-gyűjtemény. II. Szent István Társulat, Pest, 1858. 330.

17 Itt kell felhívni a figyelmet arra, hogy a Takács József életművéről szóló monográfia szerzője, Takáts Sándor nem azonos Takács József fiával.

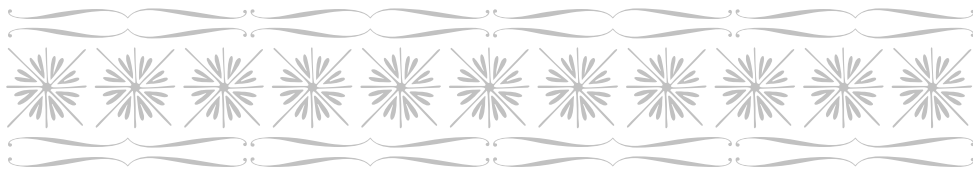
emlékén is a „*téthi Takács*” névalak olvasható, akárcsak Berzsenyi Dániel ismert versének címében.

A halálozás napjával kapcsolatban perdöntő adat a győri halotti anyakönyv bejegyzése, amelyre Takáts Sándor is hivatkozik.¹⁸ Eszerint Takács József május 3-án halt meg. Takáts Sándor külön felhívja rá a figyelmet, hogy a Danielik Józsefnél közölt május 4-ei dátum téves.¹⁹ A képet némileg árnyalja, hogy a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent nekrológban az áll: Takács József a „*Győrről máj. 4-én kelt levél szerint*” „*az nap délután négy órakor*” halt meg.²⁰ A kövön is május 4-ei dátum olvasható, és nehezen hihető, hogy a síremléket felállíttató özvegyet megcsalta az emlékezete a halál napját illetően. A későbbi irodalomban mindkét dátum előfordul, de az anyakönyvben olvasható május 3-ai dátum a gyakoribb, mivel Szinnyei is ezt közölte, és ahogy sok más esetben, úgy ezúttal is a legtöbben az ő művét használták kútfóként.²¹

A hazai műemlékvédelem hagyományos szempontrendszere szerint 1830 jelenti azt a határt, amelynél régebbi sírkövek védetté nyilvánítására érdemes javaslatot tenni. Takács József 1821 körül állított síremléke tehát egyértelműen műemléki értékű, akárcsak Bay Sándor és felesége sírköve. Megemlítendő, hogy a Mindszentpusztai temetőben további két síremlék is látható, amely ezen az időhatáron túl van: az 1821-ben meghalt haydenczi Hunkár Ádám, illetve az 1828-ban elhunyt Pócza Ferenc sírköve, előbbi magyar, utóbbi latin nyelvű sírfelirattal. A Hunkár-síremlék formai szempontból közeli rokona Takács József, illetve Bay Eszter sírkövének: a sírfelirat ugyanúgy a szív alakú középső részen olvasható.

Takács József Mindszentpusztai síremléke országos jelentőségű emlékhely, és egy kulturális értékekben gazdag, békés és szerethető korszak tanújele. Egyben az a helyszín, ahol emlékezhetünk erre a jeles alkotóra, irodalomszervezőre, remek emberi tulajdonságokkal megáldott személyiségre, akit Győr, Keszthely, Tét és Veszprém egyaránt a magáénak vallhat, és aki vitathatatlan irodalomtörténeti jelentőségre tett szert Bécsben a *Magyar Minerva* létrehozásával. A nyelvújítási vitákban játszott szerepe – amelyre itt szükségtelen részletesebben kitérni – árnyalásra szorul, mert a köztudatban, még szakmai körökben is, a kazinczyánus álláspont vált uralkodóvá. Emiatt a „*dunántúli írók*”, a „*téthi triász*”, akárcsak az ortológia vagy a mérsékelt nyelvújítás, negatív fogalmakként gyökeresedtek meg. Pedig nem véletlenül írta a XIX. század dunántúli költőóriása: „*Aki a széppel köti össze a jót, / Oh Takács! az bölcs, az igaz poéta, / Ez dicső érdem, s ez az égi bélyeg / A remek elmén.*” (Berzsenyi Dániel: *Téti Takács Józsefhez*)

Tóth Vilmos

18 Takáts S. 1890. 157.

19 Danielik J. 1858. 330. Ez utóbbi dátumot közölte, Danielik munkájára hivatkozva, néhány évvel később Nagy Iván is: Nagy I. 1865. 19.

20 Takáts S. 1890. 157.

21 Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. Hornyánszky Viktor, Budapest, 1909. 1238.